

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-3545/2014. számú ügyben**

Előadó: dr. Láposy Attila

Az eljárás megindítása

A Hivatalomhoz beadvánnyal forduló panaszos azt sérelmezte, hogy a hatályos szabályozás alapján az elhunyt személy hamvasztása esetén a temetésre kötelezettre nem vonatkozik semmilyen határidő abban a tekintetben, hogy a hamvak eltemetetéséről, elhelyezéséről vagy szétszórásáról mikor köteles gondoskodni. Előadta, hogy kiskorú gyermekének édesapja halálát követően a férfi korábbi kapcsolatából származó, nagykorú gyermekei – mint a temetésre a törvény alapján kötelezett személyek – többszöri kérése ellenére, több hónap elteltével sem gondoskodnak az elhunyt hamvainak megfelelő eltemetetéséről. A kegyeleti jog gyakorlását ellehetetleníti az, hogy az urnát nem a temetőben, hanem saját otthonukban helyezték el, anélkül, hogy a tényleges temetésről vagy szertartásról gondoskodtak volna. A panaszos szerint a temetésre kötelezett személyeken kívüli hozzátartozók kegyeleti jogát sérti a kialakult helyzet, vagyis az hogy nem tudnak végső búcsút venni az elhunyttól. Elmondta, hogy amikor az elhalálozás helye szerint illetékes önkormányzat jegyzőjét megkereste annak kapcsán, hogy a temetésre kötelezett személyek a valós eltemetési kötelezettségüket nem teljesítik, akkor azt a választ kapta, hogy ilyen tényleges, határidőket is magába foglaló kötelezettség kizárólag hamvasztás nélküli temetés esetén áll fenn. Abban az esetben ugyanis, ha az elhunyt hamvasztására sor került, akkor az önkormányzatnak nincsen jogi lehetősége arra, hogy a hamvak tényleges eltemetetését bármely módon kikényszerítse. Tekintettel arra, hogy a panaszbeadvány kapcsán felmerült a jogállamiság elvéből fakadó jobbiztonság követelményével és az emberi méltósághoz való jogból levezethető kegyeleti joggal kapcsolatos visszaesség gyanúja, az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) 18. § (1) bekezdése alapján az ügyben vizsgálatot indítottam. A vizsgálatom eredményes befejezése érdekében az Ajbt. 21. § (1) bek. a) pontja és (2) bek.-e alapján az ügyben tájékoztatást kértem a belügyminisztertől.

Az érintett alapvető jogok és kötelezettségek

- *a jogállamiság elvéből fakadó jobbiztonság követelménye* (Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés: „Magyarország független, demokratikus jogállam.”);
- *az emberi méltósághoz való jog és a belőle levezethető kegyeleti jog* (Alaptörvény II. cikk: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”).

Alkalmazott jogszabályok

- a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Ttv.);
- a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.);
- a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény végrehajtásáról szóló 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Vhr.).

A megállapított tényállás

1. A panaszbeadványban foglaltak nyomán elsődlegesen a hamvasztás után történő temetésre, a hamvak elhelyezésre, a temetésre kötelezett kötelezettségeire, valamint azok teljesítésére nyitva álló határidőre, illetve ezzel összefüggésben az elhunyt hozzátartozói kegyeleti jogának gyakorolhatóságára vonatkozó *törvényi és kormányrendeleti szabályozást* tekintettem át. A kiindulópontot a Ttv. 19. § (1) bekezdése jelenti, amely alapján a temetés az eltemetés módja szerint *hamvasztással vagy hamvasztás nélkül* történik.

A Ttv. 19. § (2) bekezdése azt mondja ki, hogy az eltemetés módjára és helyére nézve az *elhunyt életében tett rendelkezése az irányadó*, ha az nem ró az eltemettető személyére aránytalanul nagy terhet. Ennek hiányában az határozza meg, aki *a temetésről gondoskodik, vagy arra köteles lenne*. A Ttv. 20. § (6) bekezdése tartalmazza, hogy ha az elhunyt végrendelete a hamvak sorsáról nem rendelkezett vagy nincs végrendelet, akkor a hamvak szétszórása esetén az eltemetésre köteles személynek nyilatkozatában külön ki kell jelentenie, hogy *az elhunyt közeli hozzátartozói egyetértenek a hamvak szétszórásának helye, ideje és módja tekintetében*.

A Ttv. 21. § (1) bekezdése rendelkezik a *hamvasztással történő temetésről*. Ennek értelmében az elhunytat a temetőben vagy temetkezési emlékhelyen létesített temetési helyen kell eltemetni. Hamvasztásos temetés esetén a hamvak urnában helyezhetők el, illetőleg szétszórhatók. A Ttv. 22. § (2) bekezdése szerint a *hamvakat tartalmazó urnát* az eltemetésre köteles személynek az elhunyt *végrendelete*, ennek hiányában a temető vagy temetkezési emlékhely *befogadó nyilatkozata*, vagy – a hamvak temetőn, temetkezési emlékhelyen kívüli elhelyezése esetén – az eltemetésre kötelezett személy teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt nyilatkozatának meglétéről az elhunyt utolsó lakóhelye szerinti, az eltemetésre kötelezett személyek nyilatkozatairól szóló nyilvántartás vezetésére az *önkormányzat* által kijelölt köztemető *igazolása alapján kell kiadni*.

Az urna temetőn, temetkezési emlékhelyen kívüli elhelyezésére tehát akkor van mód, ha az eltemetésre kötelezett személy megkapja az elhunyt utolsó lakóhelye szerinti önkormányzat által kijelölt köztemető *igazolását*, mely az eltemetésre kötelezett személy teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalt nyilatkozatának meglétét igazolja. A *nyilatkozatnak* tartalmaznia kell az *eltemetésre kötelezett adatait*, valamint a *hamvak elhelyezésének tervezett címét*. A törvény rendelkezik arról is, hogy az eltemetésre kötelezett személynek, a fent említett nyilatkozatában vállalnia kell, hogy *az urnát a kegyeleti igényeknek megfelelő körülmények között tárolja*, és az *elhunyt közeli hozzátartozói részére a kegyeleti jog gyakorlásának lehetőségét biztosítja*, valamint az elhunyt közeli hozzátartozóit az urna elhelyezésére szolgáló hely címének *változásáról tájékoztatja*. A Ttv. azonban nem rendelkezik arról, hogy milyen módon lehet kikényszeríteni, ha az eltemetésre kötelezettek a hamvasztás után mégsem gondoskodnak megfelelően a nyilatkozatban vállaltakról.

A Vhr. 24. § (1) bekezdése alapján a halottat *koporsós temetés esetén* – ha jogszabály másként nem rendelkezik – a halottvizsgálati bizonyítvány kiállításától számított *96 órán belül*, ha a *holttest folyamatos hűtése biztosított, főszabályként 15 napon belül el kell temetni*, kivéve eltérő engedély vagy a szociális temetés esetében. A Vhr. 24. § (2) bekezdése kimondja, hogy a halottat – hamvasztásos temetés esetén – a halottvizsgálati bizonyítvány kiállításától számított *15 napon belül el kell hamvasztani*, a holttestet pedig a hamvasztásig hűteni kell. A Vhr. 26. § (1) bekezdése szerint temetni – ha törvény vagy kormányrendelet másként nem rendelkezik – hagyományos módon koporsóban (koporsós temetés), *hamvasztás esetén az urnába helyezett hamvak eltemetése, illetve elhelyezése, szétszórása útján lehet*. A Vhr. 30. § (1) bekezdése pedig tartalmazza, hogy ha a törvény alapján a temetésre kötelezett ezt a kötelezettségét nem teljesíti, akkor *az elhalálozás helye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzője felszólítja 15 napon belüli teljesítésre*. Ha a temetésre kötelezett személy e felszólításnak nem tesz eleget, akkor *az elhunytat közkölségen kell eltemetni*.

A Ttv. és a Vhr. fent ismertetett szabályaiból az tűnik ki, hogy az elhunyt hamvasztása esetében a temetésre kötelezett személyt, illetve személyeket a hamvakat tartalmazó urna eltemettetésének, elhelyezésének, esetleg szétszórásának *tényleges teljesítésére a szabályozás határidő tüzése mellett jelen pillanatban nem kötelezi*. Az elhunyt személy eltemettetésre köteles személynek, személyeknek – konkrét végintézkedés hiányában – *pusztán nyilatkoznia kell* vagy a kijelölt köztemető igazolását kell bemutatnia, de abban a vonatkozásban nincsen szabályozás, hogy a hamvakat tartalmazó urna eltemettetésére meddig kell sort kerítenie.

2. A felmerült kérdések tisztázása érdekében *felkértem a belügyminisztert*, hogy tájékoztasson a temetkezési törvény, illetve a végrehajtási kormányrendelet ismertett szabályaival kapcsolatos álláspontjáról. *A belügyminiszter válaszában* tájékoztatott, hogy a hamvasztást követően az urna eltemetésére jogszabály *jelenleg nem jelöl meg határidőt*, tekintettel arra, hogy a légmentesen lezárt urnába kerülő hamvak közegészségügyi kockázatot nem jelentenek. Mindettől függetlenül, a hamvasztásos szertartás szolgáltatónál történő megrendelése esetén *az eltemetésre a gyakorlatban a hamvasztást követően rövid időn belül sor kerül*.

A miniszter válaszában azt jelezte, hogy a temetkezésre vonatkozó ágazati szabályok legutóbbi módosítása során *felülvizsgálták a hamvak kiadásának szabályozását is*, mivel az elmúlt években egyre erősödött az a tendencia, hogy a hozzátartozók az urnát más helyen temették el, az eltemetés helyett a hamvak hazavitelét választották. Az ágazati szabályozás korábban is lehetővé tette a hamvak temetőn kívüli elhelyezését, az urnakiadás a temetkezési szolgáltatás részét képezte, a hamvakat pedig az eltemető kívánságára ki kellett adni, amelyet – a tulajdonos hozzájárulásával – bármely ingatlanon el lehetett helyezni. A miniszter kiemelte, hogy ebből a szempontból a hatályos szabályozás tekintetében nincsen változás: az urnát meghatározott feltételek teljesítésével temetőn, illetve temetkezési emlékhelyen kívül is el lehet elhelyezni, valamint a hamvakat szét lehet szórni.

Utalt arra, hogy *a módosítást megelőzően a hamvak kiadása az eltemető egyszerű kérésére lehetséges volt, a hamvak további sorsáról nyilvántartás sem készült, e helyzet feloldására épültek be új jogi garanciák*.

A miniszter hangsúlyozta, hogy a *nyilvántartások vezetésére az önkormányzat által kijelölt köztemetőben kerül sor*, a Ttv. rendelkezik a befogadó nyilatkozat adattartalmáról, a nyilatkozat őrzéséről, továbbá arról, hogy a temető a kegyeleti jogokat gyakorolni kívánó részére az elhunyt személy temetési helyéről és a hamvak elhelyezkedésének helyéről felvilágosítást ad. A módosított szabályozás már a *miniszter szerint megnyugtatóan rendezi a hamvak nyilvántartásának kérdését*. Az urna hazavitele esetén ugyanis a hamvak eltemetése nem jellemző, az urnát ilyenkor otthon tárolják, a hozzátartozók számára a kegyeletgyakorlás lehetősége biztosított. A *hamvak szétszórása a másik lehetséges alternatíva, amelyről viszont a közeli hozzátartozók közösen döntenek, azonban erre nem kívántak határidőt szabni*.

Mindezek alapján a belügyminiszter jelezte, hogy *összességében nem tartja azt indokoltnak, hogy a hozzátartozót határidő megsabásával a hazavitt urna tekintetében az elhunyt hamvainak eltemetésére kötelezzék*, ezt közegészségügyi indok sem támasztja alá.

A vizsgálat megállapításai

I. A hatáskör tekintetében

Az alapvető jogok biztosának feladat- és hatáskörét, valamint az ezek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 18. § (1) bekezdés alapján az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint közigazgatási szerv tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár, feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatát – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdés b) pontja szerint a helyi önkormányzatok hatósági jellegű tevékenységének vizsgálata egyértelműen ombudsmani hatáskörbe tartozik, a Ttv. és a Vhr. nyomán pedig az elhunyt utolsó lakóhelye szerint illetékes önkormányzatnak a nyilvántartás vezetésével, az elhalálozás helye szerint illetékes települési önkormányzat jegyzőjének pedig a temetésre vonatkozó kötelezettség teljesítésére irányuló felszólítása egyértelműen olyan hatósági tevékenységek, amelyre a biztos vizsgálati hatásköre kiterjed.

Amint arra korábbi jelentéseimben is rámutattam, az ombudsmani gyakorlat a *hivatalból indított vizsgálati keretekkel kapcsolatban* eddig is világossá tette, hogy a biztos számára egy adott jogi szabályozás alapjogi aspektusú vizsgálatára, valamint jogszabályi hiányosságával, tartalmi hibáival összefüggő intézkedések megfogalmazására a *törvény lehetőséget teremt*.

A *preventív alapjogvédelemre hangsúlyt helyező ombudsmani gyakorlat* alapján a biztos mandátuma keretei között marad akkor, ha az alapjogi aspektusú vizsgálatához nélkülözhetetlen módon, hivatalbóli eljárás keretében, éppen a konkrét alapjogsérelmek és ezen alapuló panaszok hatékony megelőzése érdekében áttekinti a releváns jogi szabályozást, feltérképezi és jelzi a jogalkotó, jogszabály-előkészítő szervek irányába a normaszöveggel kapcsolatban felmerülő alapjogi, alkotmányossági aggályokat.

II. Az érintett alapvető jogok és elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az állampolgári jogok országgyűlési biztosa következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi tesztek.

A jelentés megállapításaival összefüggésben ismételten hivatkozom arra, hogy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege Alaptörvény Negyedik Módosításának hatályba lépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amely ellentétesek volnának a korábbi alkotmányunk szövegével. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi éllel azt mondta ki azt, hogy „az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket.

Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében, az Alaptörvény II. cikkében foglaltakat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2. § (1) bekezdésének és 54. § (1) bekezdésének szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a jelen vizsgálat tárgyát képező alapvető jog és a jogállamiság elve, illetve az emberi méltósághoz való jog tekintetében nem hoz olyan változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, tartalmi átértékelését alátámasztaná.

Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybíróági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróóság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozatai indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

1. Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján Magyarország független, demokratikus jogállam. Az Alkotmánybíróóság korábbi töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. Amint arra az Alkotmánybíróóság felhívta a figyelmet a 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában, az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálja a jogállami klauzulát, tehát az eddig kialakított alkotmánybíróági gyakorlat relevánsnak tekinthető a vizsgálat során.

Az Alkotmánybíróóság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. A jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a jog által megállapított működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

2. Az Alaptörvény II. cikke arról rendelkezik, hogy az *emberi méltóság* sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybíróági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő.

Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. Az alkotmánybíróági gyakorlat kiemeli, hogy az *emberi méltósághoz való jog az általános személyiségi jog* egyik megfogalmazásának tekinthető. Az általános személyiségi jog „anyajog”, olyan szubszidiárius alapjog, amelyet az Alkotmánybíróóság és a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alkotmányos alapjogok egyike sem alkalmazható.

Az emberi méltósághoz való jogból fakad a hozzátartozók *kegyeleti joga*, és a halálesetet követően eljáró szerveknek és szolgáltatóknak azon kötelessége, hogy eljárásaik során ezt tiszteletben tartás. A kegyeleti jog – bár nem tartozik az élő személyeket védő általános személyiségi jog alá – a meghalt ember méltóságának visszamenőleges tagadását tiltja. Az Alkotmánybíróóság szerint a kegyeleti jog szoros összefüggésben van az emberi méltósághoz való joggal, az abból levezethető egyfajta speciális részjogosítványnak minősül. A kegyeleti jog részben az emberi méltóság egykori meglétéhez kapcsolódó védelmi igényt foglal magában, amely az elhunyt személyt az emberi nemhez való tartozás alapján illeti meg, az elhunyt személy élete során megszerzett erkölcsi, személyes és társadalmi megítélésének védelmét biztosítja.

A kegyeleti jog tehát az emberi méltósághoz való jog részeként érvényesül, a méltósághoz való jog részleges továbbélését jelenti a halál bekövetkezése után.

Az elhunyt személy azonban már értelemszerűen nem képes jogai védelmére, így a kegyeleti jog a hozzátartozók által a halottról őrzött és védett személyiségkép megsértését, mint a hozzátartozó személyiségi jogát védi. Így az elhunyt emberi méltósága átszáll és tovább él a hozzátartozók személyében, így a kegyeleti jog alanyai végső soron az elhunyt hozzátartozói lesznek.

A kegyeleti jog nem korlátozhatatlan: az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog csupán az emberi státusz meghatározójaként, az élettel együtt fennálló egységben abszolút és korlátozhatatlan, egyes részjogosítványai azonban – így különösen a kegyeleti jog – más alapjogokhoz hasonlóan értelemszerűen korlátozhatóak.

III. A vizsgált ügy érdeme tekintetében

1. Mindenekelőtt fontosnak tartom kiemelni, hogy a panasz nyomán indított vizsgálat kizárólag annak az áttekintésére szorított, hogy a Ttv. és a Vhr. kifogásolt rendelkezései alapján fennáll-e olyan mulasztás, hiányosság, amely az elhunyt személy hozzátartozóinak kegyeleti jogával, valamint a jogbiztonság követelményével nem egyeztethető össze.

Vizsgálatom során az első kérdés az volt, hogy aggályosnak tekinthető-e a kegyeleti jog érvényesülése szempontjából, hogy az urna hazavitelével kapcsolatos szabályozás értelmében az elhunyt személy hamvasztása esetén a temetésre kötelezett személyt nem köti határidő, hogy a hamvak eltemetése, elhelyezése vagy szétszórása vonatkozásában. Lényeges, hogy még ha az alanyt érintő sajátos helyzet okán kizárólag az állam objektív méltóságvédelmi kötelezettsége áll is fenn, azaz a kegyeleti jog a hozzátartozó oldalán nem keletkezhet kikényszeríthető alapjogi igényt, a tételes jogi garanciák ezen a területen sem nélkülözhetőek.

Elvi élel kell arra rámutatnom, hogy az alapjogok intézményes védelme terén követelmény, hogy a garanciális szabályok végrehajtása nem függhet az érintett személy belátásától, körülményeitől, azok egységes és maradéktalan érvényesítése minden esetben elvárás az állam felé. Jelen esetben tehát szükség van olyan előírásokra, amelyek révén biztosított, hogy a kegyeleti jog jogosultjai, így különösen az elhunyt hozzátartozói kinyilváníthassák gyászukat, illetve végső búcsút vehessenek az elhunyttól. A kegyeleti jog gyakorlását számos tételes jogi előírás biztosítja a magyar jogrendszerben, de ezek közül is kiemelhetőek a Polgári Törvénykönyv személyiségvédelmi előírásai. A Ptk. 2:50. §-a külön is rendelkezik a kegyeleti jogról: kimondja, hogy meghalt ember emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó vagy az, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített.

A Ptk. nem a kegyeleti jog alanyainak teljes körét határozza meg, csupán azokat, akik a törvény értelmében bírói úton érvényesíthetik ezeket a jogosultságokat. Tág értelemben a kegyeleti jog általános jogosultjai alatt érthetünk mindenkit, akinek az emlékezetében az elhunyt tovább él, például barátot, ismerőst, munkatársat, tanárt vagy tanítványt. Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben kimondta, hogy a polgári jogi szabályozás azon megoldása, amely a kegyeleti jogot a hozzátartozók személyiségi jogaként rendeli védeni, látszólag ellentétben áll azzal, hogy *a kegyeleti jog alkotmányjogi értelemben az elhunyt általános személyiségi jogának a megjelenése.*

Az Alkotmánybíróság szerint az elhunyt személy már nem lehet képes jogai védelmére, így a jog a hozzátartozók által a halottról őrzött és védett személyiségkép megsértését, mint a hozzátartozó személyiségi jogát védi. A kegyeleti jog, mint a hozzátartozók személyiségi joga a törvényi szabályozás szintjén – az intézményvédelemből kiindulva – csupán visszatükrözi a személyiségi jog egy speciális, post mortem érvényesülését (997/B/2005. AB határozat).

A kegyeleti jog a gyakorlatban a túlélők törvényi személyiségi jogaként viselkedik, amely a holtak emlékének megőrzéséhez, az elhunyt iránti érzéseik tiszteletéhez fűződik. Ebből következik, hogy *a kegyeleti jogosultak köre jóval szélesebb lehet, mint a Ptk. által meghatározott jogosulti kör*, azaz beletartozhatnak olyan személyek is, akiknek családi vagy polgári jogi értelemben nem volt értékelhető kapcsolatuk az elhunyttal. *A Polgári Törvénykönyvnek az a megoldása, hogy egy szűkebb, konkrétan megjelölt, az elhunythoz jogi értelemben közelebb álló személyi kör (a hozzátartozó és a végrendeleti juttatásban részesített személy) élhet bírósági jogvédelemmel a kegyeleti jog megsértése esetén, mindazonáltal álláspontom szerint nem eredményez a kegyeleti joggal összefüggő visszásságot.*

Az emberi viszonyok összetettségét fogalmilag csak korlátozottan megragadni képes jogi szabályozásnak ugyanis objektíve le kell határolnia a jogosultságok alanyait, és erre a hozzátartozó, illetve a végrendeleti juttatásban részesített személyek köre alkalmasnak tűnik.

A kegyeleti jog jogosultjait mindenkivel szemben védelem illeti, de a törvényi szabályok szerinti temetésre kötelezettek (egyben jogosultak) nemcsak más kegyeleti jogosult jogait kötelesek tiszteletben tartani, hanem együtt kell működniük, illetve elő kell segíteniük számukra a kegyeleti jog szabad gyakorlását. Előfordulhat, hogy a kegyeleti jog gyakorlásával kapcsolatos jogi konfliktushelyzet magánszemélyek között alakul ki, így például a temetés, annak módja és körülményei kapcsán, különösen akkor, ha erre vonatkozóan *nem állapítható meg egyértelműen az elhunyt akarata, szándéka*. E helyzetek egy részének a feloldására igyekszik megfelelő eligazítást adni a törvény: meghatározza azt, hogy kinek kötelessége gondoskodni az eltemetésről, ennek pedig hogyan kell eleget tennie, ezen túl a Ttv. szűk körben az elhunyt közeli hozzátartozói közötti egyetértési kötelezettséget is előír a hamvak szétszórásának helye, ideje és módja tekintetében (Ttv. 20. § (6) bekezdés).

2. Így is kérdés marad ugyanakkor, hogy *az állami intézményvédelmi kötelezettségből következően milyen védelemben részesülhet az eltemetés továbbélő „joga”, illetve a kegyeleti jog fennálló részjogosultságaként tekinthető-e az elhunyt temetési szertartással történő végső elbúcsúztatása*. Mindennek a jelentősége abban áll, hogy ha e kérdésekre pozitív válaszok adhatók, akkor az eltemetésnek, az elbúcsúztatásnak mindenképpen meg kell történnie: függetlenül attól, hogy hamvasztással vagy hamvasztás nélkül történik maga a temetés.

A válaszhoz a Ttv. 1. § (1) bekezdése ad kapaszkodót: kimondja, hogy *a tisztességes és méltó temetés, valamint a halottak nyughelye előtt a tiszteletadás joga mindenkit megillet*. Itt a Ttv. alapjogi értelemben véve határozta meg a jogosultak körét, melynek következtében az eltemetésre kötelezetteknek, biztosítaniuk kell azt, hogy legalább ezzel a kegyeleti jogból fakadó jogosultsággal – búcsú, tiszteletadás – *mindenki* élhessen. Levonható az a következtetés így, hogy *a tisztességes és méltó temetéshez való jog, valamint a tiszteletadás joga a kegyeleti jog azon lényegi eleme, mely az elhunytat, valamint minden kegyeleti jogosultat megillet*. Az elhunyt vagy az elhunyt hamvai eltemetésének (tartós) elmaradása esetén, annak megtartását a Ptk. értelmében vett kegyeleti jog további jogosultjai bírósági úton is kikényszeríthetik.

A hatályos Vhr. szabályozása értelmében koporsós temetés esetében bárki jelezheti a temetés elmaradását, a kötelezettség pedig határidő tűzése mellett kikényszeríthetővé is válik. Ugyanez a lehetőség azonban nem áll rendelkezésre a hamvasztás esetében. Ennek alapja a miniszter álláspontja szerint is az, hogy csak a hamvasztás nélküli temetés esetében vethet fel komolyabb közegészségügyi aggályokat a temetés elmaradása. Tehát a szabályozás itt pusztán közegészségügyi megfontolások miatt tesz megkülönböztetést az eltemetés két módja között. A kegyeleti jog gyakorlása szempontjából a különbség ott is megjelenik, hogy míg a koporsós temetésre általában temetőben vagy temetkezési helyen kerül sor, amely jellemzően szabadon látogatható, addig a hamvasztás esetén lehetőség van a hamvak hazavitelére, magánterületen történő elhelyezésére, amely esetben komoly nehézségekbe ütközhet a kegyeleti jog gyakorlása azon személyek számára, akiknek a törvény nem biztosít jogi garanciát.

Jeleznem kell, hogy bár a hamvasztás nélkül történő eltemetés elmulasztása esetén e kötelezettség kikényszeríthető, ez önmagában még nem garantálja a szertartásos búcsúzás megrendezését. A szertartás megtartásának kötelezettsége az eltemetésre kötelezett személy azon kötelezettségéből fakad, hogy méltó és tisztességes módon gondoskodik el az elhunyt végső nyughelyre helyezéséről. Ezt erősíti meg a Ttv. 1. § (3) bekezdése, mely kimondja, hogy a *temetés polgári szertartás vagy vallási közösség által vallásos szertartás keretében végezhető. A polgári szertartás rendjét az eltemettetők határozzák meg.* Ennek következtében a méltó és tisztességes temetés álláspontom szerint *magába foglalja a szertartásos elbúcsúzást is,* mely a temetés választott konkrét módjától függetlenül megilleti az elhunytat.

3. A méltó és tisztességes temetés joga mellett szükséges kiemelni a *tiszteletadás jogát* is, amely megeremti azt a lehetőségét, hogy a kegyeleti jog jogosultjai rendszeres időközönként meglátogathassák az elhunyt földi maradványait. A Ttv. 1. § (1) bekezdése nyomán ez is a kegyeleti jog részjogosultságának tekinthető, ami valamennyi kegyeleti jogosultat megillet. E jogosultság tekintetében komoly különbség jelentkezik a koporsós temetés és a hamvasztásos temetés között. Utóbbi esetben az eltemetésre kötelezettek részéről a hamvakat tartalmazó urna „hazavitele” akadályozhatja a kegyeleti jog gyakorlásának lehetőségét, amely köztemetőben nem vet fel aggályokat. Ilyen esetben kérdéses lehet, hogy a Ptk. értelmében a szűkebb alanyi kör, azaz az elhunyt hozzátartozói (valamint akik végrendeleti juttatásban részesültek) számára az elbúcsúzás, illetve a végső tiszteletadás lehetősége vagy éppen az elhunyt emlékének rendszeres látogatással való ápolása és őrzése kikényszeríthető-e. Nem lehet figyelmen kívül hagyni ugyanakkor álláspontom szerint ebben a körben az eltemetésre kötelezett személyek magánszférájának védelmét sem. Ennek belátása mellett pedig kérdésessé válik, hogy ilyen helyzetben jogi eszközökkel kötelezhető-e az eltemetésre kötelezett személy vagy más, akinek az otthonában a hamvakat tartalmazó urna található, arra, hogy bárkit beengedjen, aki búcsút szeretne venni az elhunyttól. Mindez a kegyeleti jog indokolt korlátját jelentheti, így világosan szükséges magának a törvénynek meghatároznia, hogy mely személyek számára nyitott a lehetőség. Az eltemettetőt határidő nem köti, ugyanakkor bármikor dönthet úgy, hogy bárki által hozzáférhető helyen gondoskodik a hamvak eltemetéséről vagy búcsúztatással egybekötött szétszórásáról.

Mindez ráadásul egyre nagyobb jelentőségű kérdés, mivel – bár részletes statisztika ebben a vonatkozásban nem áll rendelkezésre – a hamvasztás az 1980-as évek közepéig a temetések alig 20-30 százalékát tette ki, ugyanakkor jelenleg csak a gyászolók alig 15-20 százaléka vesz igénybe koporsós temetést, de a vidéki településeken is a hamvasztásos temetés dominál, a koporsós temetés visszaszorult 40 százalékra. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az eltemetésre kötelezettek számára a hamvasztás és az urna hazavitele az anyagilag legkevésbé megterhelő megoldás, ennek következtében pedig jelenleg is rendkívül jelentős számú urna van magánszemélyek körében, mindenféle nyilvántartás nélkül.

A miniszter által sem vitatott, sőt megerősített tendenciát figyelembe véve kétségtelen előrelépés a Ttv. 21. § (5) bekezdésében foglalt előírás, amely kimondja, hogy az eltemetésre kötelezett személynek a hamvak kiadásakor nyilatkozatban kell vállalnia annak biztosítását, hogy közeli hozzátartozók szabadon gyakorolhassák kegyeleti jogukat, az urnát pedig a kegyeleti igényeknek megfelelően tárolja. Az érzékeny, direkt jogi eszközökkel nehezen kezelhető élethelyzetben a nyilatkozat előírása álláspontom szerint megfelelő megoldásnak tekinthető, mivel nem csak azt biztosítja, hogy azonosítható legyen, hogy a hamvak kinél találhatóak, hanem a nyilatkozat kellő alapot szolgáltat a kegyeleti jog védelmére. Ezzel összhangban, az egyes szembenálló alapjogi szempontokat, igényeket és érveket mérlegelve, valamint az egyedi élethelyzetek adta sokszínűségeket, a hozzátartozók közötti kapcsolatok eltérő jellegét is fokozottan figyelembe véve megállapítom, hogy nem tekinthető a kegyeleti jog szempontjából visszásnak az, hogy a törvény jelenleg nem kötelezi az eltemettetőt tételes határidő tűzése mellett a hamvak végső elhelyezésére vagy azok szétszórására.

A Ttv. 21. § (5) bekezdése és a Ptk. 2:50. §-a által meghatározott jogosulti kör jól láthatóan nem azonos: a Ttv. ugyanis csupán a közeli hozzátartozók számára biztosítja az urna látogatásával a kegyeleti jogaik gyakorlását, míg a Ptk. ennél egy tágabb jogosulti kört határoz meg. Álláspontom szerint alapjogi szinten nem vitatható az, hogy akinek a törvény alapján – az állam intézményvédelmi kötelezettségéből is fakadóan – joga van polgári bíróság előtt érvényesíteni a kegyeleti joggal összefüggő igényeit általánosságban, annak számára más törvénynek is ezzel összhangban biztosítania kell a tiszteletadási jogát, akár az eltemetésre kötelezett magánterületén is. Álláspontom szerint – még a polgári jogi úton történő esetleges igényérvényesítés dacára – Ttv. ellentmondásos helyzetet eredményez akkor, amikor csak egy szűkebb személyi kört, a közeli hozzátartozókat nevesíti, azaz a nem közeli hozzátartozóknak, illetve azoknak, akiket az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített nem biztosít ilyen jogot.

A kérdés akkor válhat gyakorlati jellegűvé, ha alaposan áttekintjük a két személyi kör különbségeit. A Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 1. és 2. pontja alapján közeli hozzátartozónak számít a házastárs, az egyenes ágbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér, míg hozzátartozónak minősül – a felsoroltakon túl – az élettárs, az egyenes ágbeli rokon házastársa, a házastárs egyenes ágbeli rokona és testvére, és a testvér házastársa. Mindezek alapján például az elhunyt élettársa vagy bejegyzett élettársa számára, akivel akár hosszú időn át éltek együtt, a nyilatkozat nem biztosít jogot és lehetőséget a hamvakat tartalmazó urna látogatására, ez az eltemettető – adott esetben például az elhunyt másik kapcsolatából származó gyermekének – a belátásán múlik. A Ttv. személyi körben való jelzett megszorítása nincs összhangban a Ptk. idézett, a kegyeleti jog érvényesülésével kapcsolatos rendelkezésével, a nem közeli hozzátartozók kizárásának a fentiek belátása mellett sem látszik alkotmányos indokkal.

Mindezek alapján megállapítom, hogy a jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével nem áll összhangban, valamint az állam objektív méltóságvédelmi kötelezettségéből következő kegyeleti joggal összefüggésben visszásságot okoz, a jogsérelem veszélyét hordozza magában az a hiányosság, hogy a Ttv. rendelkezése a Ptk.-nál szűkebb körben határozza meg azt a csoportot, akik részére – az eltemettető nyilatkozata alapján – az elhunyt hamvainak tartalmazó urna látogatásával a kegyeleti jog gyakorlása eleve biztosított.

Intézkedésem

A jelentésben feltárt, alapjoggal összefüggő visszásság bekövetkezése lehetőségének megelőzése érdekében az Ajbt. 37. §-a alapján *felkérem* a belügyminisztert, hogy jelentésemben foglaltak nyomán tekintse át a jelenlegi jogi helyzetet, valamint fontolja meg a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény 21. § (5) bekezdésének olyan tartalmú módosítását, amely – a Ptk. rendelkezéseihez igazodva – kiterjeszti az eltemettető nyilatkozattételében megjelölt kegyeleti jog gyakorlásának biztosítását a hozzátartozói körre és azokra a személyekre, akiket az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített.

Budapest, 2015. június

Székely László sk.